

վուրդը մեծապէս զայնթակդեցնելը այս սկզբունքով պէտք է մեկնել անշուշտ (*): Արդեւեալ իրի մը հպողը, պարագային համեմատ, մաքուր կամ պիղծ ոգիով լեցուած և հետեւաբար վախի պատճառ կը նկատուէր: Ակնհերե է սերտ կապ մը տարուի և տոտեմականութեան միջև: Այս տեսակետէն յայտնի են Ս. Գրքի տրամադրութիւնները ուտուելիք և մերժուելիք թռչնոց նկատմամբ (Ղեւտ. ԺԱ., Թբէնք ԺԴ. 2-20):

գ. Նախահարց պաշտամունքը սերտ աղերս ունի տոտեմականութեան հետ. վերջնոյն մէջ՝ ինչպէս տեսանք՝ կենդանի մը կայ որ կը խորհրդանշէ նախահայրը. այդ տոտեմը յընթացս ժամանակաց կը թելադրէ մարդոց մեռած նախահայրերուն նշխարականութիւնը, որ ետքէն պաշտամունքի կը փոխուի: Ոչինչ կայ անրնական այս դրութեան մէջ՝ նկատելով որ մեռելները անոնց վախ կ'ազդէին, և հետեւաբար իւրենց կենդանութեանը ընտանիքին կամ ցեղին մէջ մի անդամը հովանաւորող նախահարց ոգիները մեծարանք միայն կըրնային առթել: Ծառերու սօսաւիւններուն մէջ հեթանոս հայոց իրենց նախահայրերուն ձայնը լսելը, ինչպէս նաև ուտելիքներէն անոնց համար բաժին հանելը յայտնի է: Իսկ Հին Ուխտէն բաւական ըլլայ յիշել նախահարց գերեզմաններուն նուիրական նկատուելը, ու այդ պաշտամունքի հաւանական վերջամասցութիւն եղող թերափներուն զոյութիւնը:

դ. Ֆետիշականութիւն. — Ֆետիշը տեղ իր մըն է որուն զօրութիւն կը վերագրուի, ու կը գործածուի այս կամ այն նպատակի յաջողութեան համար: Պաշտամունք չ'ենթադրեր, ու յաճախ կը նկատուի յամառիւ ու չգործելուն համար:

ե. Մոգութիւն. — Ասոր իմաստը յայտնի է: Մարդ իր ուզածը ունենալու համար

փոխանակ աղաչողի կրաւորական գիրքին մէջ մնալու, իր խօսքերուն (*) կամ շարժումներուն խորհրդանշութեամբը կ'ուզէ իր կամքը պարտադրել ուրիշի մը. օրինակի համար, եթէ ուզէ անձրև տեղացնել՝ ջուր կը սրտէ արտին մէջ ու որոտումի ձայնը կը նմանցնէ: Քաղաքակիրթ շրջանակներու մէջ իսկ արմատացած է այդ ոգին՝ հմայեկներու, բժժանքներու, թըլացքներու ձևին տակ: Սակայն այս մասին դեռ հետաքրքրող բան կ'էն է կըրօնքը ձայնող մոգութեան կամ կախարհութեան վերագրելը, ինչպէս փորձեց Յրէշգր: Այս տեսութիւնը մերժուեցաւ, քանի որ կրօնքին մէջ տիրական տարրն է զօրութիւններէ կախումը գաղափարը, մինչդեռ կախարհութիւնը կը միտի անոնց վրայ կամք բանեցնելու. երկրորդ՝ երկուքն ալ հաւասարապէս հին են և ոչ թէ մին միւսին արդիւնքը: Բաց աստի, ուր որ կըրօնքն է զօրաւորը, հոն կ'ուճանան հոգեկան վերացումներու և իմացական նուաճումներու սերմերը:

Լոնտոն

ՇԱԽԱՐՇ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ԽՈՐՀՈՒՐԴ ԵՒ ԽՕՍԷ

Ով որ skr k իր կիբերուն, ևս միայն կը գտնէ այն հանգիստը՝ զոր աշխարհ կը փնտէ:

*

Երջանկութիւն և ցանկութիւն իրարու ընկալից չեն կրնար ըլլալ:

*

Այնքան դժուար է մեծասուններուն խնայողութիւն ստանալ, որքան դժուար է խնայողներուն հարստութեան սխալել:

*

Քեզիկ հեռու վանէ վախ և ցանկութիւն, և վրայ իշխող բռնաւոր պիտի չունենաւ:

*

Նուազ մեղադրելի է ճշմարտութիւնը չճանչնալը, քան զայն ճանչնալէ յետոյ արհամարհելը:

(*) Սիրուն օրինակ մըն է եզնիկի «կա՛լ, կա՛լ, և ոչ ա՛ւ, ա՛ւ»-ը. կալ հանող հայ գիւղացիներու կալ գոյականէն և ունել բայէն շինած բառախաղ՝ ցորենը գողնալու եկող ոգիները չփոթութեան մատնելու եւ փախցնելու համար:

(*) Պարթևաց Վաղարշ Թագաւորը որ կ'ուզէր Հայաստանի մէկ մասը Հռոմի իշխանութեան ենթարկելով իր Տիրիթ (ըստ ոմանց Արտաշէս) եղբայրը անոր վրայ Թագաւոր կարգել տալ, Ներոն կայսեր կողմէ եղած Թագաւորութեան հրաւերին պատասխանեց՝ թէ եղբայրը չի կրնար գալ, քանի որ մօզ է և ծովը կը պղծուի: